

УДК 141.7:316.4

БОЙКО Анжела – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософських і політичних наук, Черкаський державний технологічний університет, 460, бул. Шевченка, м. Черкаси, Україна, індекс 18006 (a.boiko@chdту.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-2214>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.1>

Бібліографічний опис статті: Бойко, А. (2023). Сучасні філософські експлікації поняття соціальної дії. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 47, 11–25, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.1>

СУЧАСНІ ФІЛОСОФСЬКІ ЕКСПЛІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ

Анотація. Статтю присвячено аспектному розгляду традиції інтерпретації поняття соціальної дії у соціологічній і філософській думці ХХ ст. під кутом зору окреслення типології підходів до цього поняття. **Актуальність** статті визначено релевантністю та смислогенеративним потенціалом поняття соціальної дії в контексті пошуків сучасних соціальних наук і гуманітаристики. **Метою статті** є розгляд поняття соціальної дії в історико-філософській традиції принагідно до форм його сучасного побутування та інтерпретації у різних парадигмальних підходах у філософії та соціології. Зазначено, що поняття соціальної набуває статусу інтердисциплінарності для широкого спектру сучасних наук про суспільство і людину. Окреслено вихідну теоретичну проблему побутування поняття соціальної дії – складності розмежування сфер емпіричного досвіду та теоретичного опису у фіксації і трансляції соціальної дії у вигляді знання чи переживання. **Наукова новизна** дослідження представлена у спробі типологізації підходів до поняття соціальної дії. **Теоретична база.** Автором використано методологію теоретичного та концептуального аналізу, герменевтичного й історико-філософського розгляду. Головну увагу зосереджено на з'ясуванні парадоксальної природи поняття

соціальної дії на межі здійснення, опису, пояснення і розуміння. Окреслено головну тенденцію розвитку поняття соціальної дії на підставі зближення його з поняттям комунікації, а отже філософії мови. Вказано, що напрямом подальшого дослідження теми може бути окреслення політичного її комунікативного аспектів соціальної дії. **Висновки.** Сучасні підходи до соціальної дії можуть бути умовно типологізовані на такі напрями, кожен з яких має власні парадигмальні риси: традиційний, феноменологічний, структуралістський, конструктивістський та аналітичний. Сучасна інтерпретація соціальної дії є інтердисциплінарною концепцією, в якій перетинаються дослідницькі інтенції як гуманітаристики, так і точних і природничих наук.

Ключові слова: соціальна дія, соціальність, комунікація, соціальні знання, цінності.

BOIKO Angela – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy and Political Sciences of Cherkasy State Technological University, 460, Shevchenko Ave., Cherkasy, Ukraine, postal code 18006 (a.boiko@chdtu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-2214>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.1>

To cite this article: Boiko, A. (2023). Suchasni filososfski ekspilkatsii poniattia sotsialnoi dii [Modern philosophical explications of the concept of social action]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 47, 11–25*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.1>

MODERN PHILOSOPHICAL EXPLICATIONS OF THE CONCEPT OF SOCIAL ACTION

Summary. The article is devoted to the aspectual consideration of the tradition of interpretations of the concept of social action in the sociological and philosophical thought of the twentieth century. from the point of view of outlining the typology of approaches to this concept. **The relevance** of the article is determined by the relevance

and meaning-generating potential of the concept of social action in the context of the search for modern social sciences and humanities. The aim of the article is to consider the concept of social action in the historical and philosophical tradition on the occasion of the forms of its modern life and interpretation in different paradigmatic approaches in philosophy and sociology. It is noted that the concept of social action acquires the status of interdisciplinarity for a wide range of modern sciences of society and man. The initial theoretical problem of the concept of social action is outlined – the complexity of distinguishing between areas of empirical experience and theoretical description in the fixation and translation of social action in the form of knowledge or experience. The scientific novelty of the study is presented in an attempt to topologize approaches to the concept of social action. Theoretical basis. The author used the methodology of theoretical and conceptual analysis, hermeneutic and historical-philosophical consideration. The focus is on elucidating the paradoxical nature of the concept of social action on the verge of implementation, description, explanation and understanding. The main trend in the development of the concept of social action on the basis of its convergence with the concept of communication, and hence the philosophy of language. It is indicated that the direction of further research on the topic may be to outline the political and communicative aspects of social action. Conclusions. Modern approaches to social action can be conditionally typed into the following areas, each of which has its own paradigmatic features: traditional, phenomenological, structuralist, constructivist and analytical. The modern interpretation of social action is an interdisciplinary concept in which the research intentions of both the humanities and the exact and natural sciences intersect.

Key words: social action, sociality, communication, social knowledge, values.

Постановка проблеми. Трансформації сучасної соціальної науки передбачають, з одного боку, значне зближення проблемних полів філософії, соціології, соціальної психології, політології, соціальної філософії, філософії мови, теорії комунікації, медіафілософії та філософії інформації, а з іншого, кристалізацію та виокремлення сутнісних ознак

соціального, переосмислених на основі досвіду ХХ–першої чверті ХХІ ст. Ідеться про те, що поняття, концепції і доктрини, а також позірно класичні фундаментальні теорії цілком у відповідності з парадигмальними підходами Т. Куна та І. Лакатоса щодо розвитку науки можуть втрачати свою релевантність, позаяк не корелюють із соціальною реальністю. Соціокультурна динаміка, яка в новітню епоху завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та іншим чинникам значно пришвидшується, обумовлює необхідність реінтерпретації одного з базових понять соціальної філософії та соціології – поняття соціальної дії (СД) з використанням сучасної оптики соціальних досліджень. Актуальність цього обумовлена насамперед тим, що присутність різних і подекуди протилежних парадигмальних підходів до цього поняття певною мірою ставить під питання ефективність опису соціальної реальності за його використання. Ідеться не про перевизначення, а про фокусування уваги на визначальних ознаках цього явища.

Метою статті є розгляд поняття соціальної дії в історико-філософській традиції принагідно до форм його сучасного побутування та інтерпретації у різних парадигмальних підходах у філософії та соціології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, дотичними до теми нашого дослідження, займалися такі вчені, як Дж. Александер, З. Бауман, Г. Беккер, П. Бергер, М. Брайтман, П. Бурдьє, М. Вебер, Л. фон Візе, П. Вінч, Ф. Гатчінсон, Е. Гідденс, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Ф. Знанецький, М. Кастельс, Ф. Коркюф, П. Лазарсфельд, Дж. Ло, Т. Лукман, Н. Луман, Р. Макайвер, М. Маклуен, Дж. Мід, Т. Парсонс, Ж.-К. Пассерон, Д. Рекс, Р. Рід, Дж. Сьорл, В. Шеррок, Н. Штер, А. Шюц і ін.

Основний матеріал. Відомо, що у своїй класичній праці «Господарство та суспільство» (1921) М. Вебер визначає поняття соціальної дії та надає їй типологію. Важливо, що перші шість параграфів першої книги цієї роботи складають статтю «Основні поняття соціології», яка є коротким викладом дотичної до соціальної дії проблематики. Дослідник окреслює поняття соціальної дії як обмеження поняття дії через ознаки соціального та зовнішнього, а також через поняття мотивації, смислу та цінності. При цьому для М. Вебера визначальну роль

відіграє орієнтованість суб'єкта дії (агента чи актора в сучасній термінології) на інших: «Соціальна дія (включно з невтручанням чи терплячим прийняттям) може бути орієнтована на минулу, теперішню чи очікувану в майбутньому поведінку інших. /.../ Внутрішнє відношення носить соціальний характер лише в тому випадку, якщо воно орієнтоване на поведінку інших» (Вебер, 1998, с. 135). Потім, говорячи про спільну орієнтовану дію (*Gemeinschaftshandeln*), учений вказує: «Важливим, хоча й не необхідним складником спільно спрямованої дії є її осмислена орієнтація на очікування певної поведінки інших людей і, відповідно до цього (суб'єктивно) шансів на успіх власних дій. Цілком зрозумілою і важливою підставою пояснення цих дій є об'єктивна наявність таких шансів – тобто більша або менша міра ймовірності (яку можна назвати «судженням про об'єктивну можливість») того, що вищезгадувані очікування небезпідставні» (Вебер, 1998, с. 108). Головною проблемою, яку намагався вирішити М. Вебер, зі своїм проектом «розуміючої соціології» чи то «соціології орієнтованої на розуміння», була проблема суб'єктивності соціального знання, яке стає фактом свідомості не лише в результаті емпіричної рецесії, а обов'язково передбачає обробку певними когнітивними моделями та фреймами, а також семіотичного коду мови, який уможливує власне дескрипцію соціальної реальності. Чи може соціальне знання бути об'єктивно загальним, наблизитися в цьому до природничих і точних фундаментальних наук – це питання стало водорозділом між позиціями «розуміючої психології» В. Дільтея та М. Вебера. Дослідник вважав, що зосередження на логіці утворення понять, якими описуються соціальні взаємодії, дозволить уникнути психологізму суб'єктивності та досягнути об'єктивного історизму фактуального опису. Зауважимо, що від початку концепція соціальної дії фіксує внутрішню антиномію: з одного боку, вона виступає як дія індивіда чи групи, з іншого – її соціальність передбачає скерованість цієї дії на інших індивідів чи групи, що з необхідністю передбачає наявність метатеоретичних підстав переходу від суб'єктивного до об'єктивного, від індивідуального до колективного, від переживання до опису, від воління до мови. Соціальність передбачає комунікацію, комунікація передбачає своєю чергою семіотичний код,

який уможливорює трансляцію розуміння як знання, що ставить питання про простір, в якому можуть бути об'єднані спільне розуміння явищ, що може стати загальнозначимим соціальним знанням, а з іншого боку, фундаментальна окремішність когнітивних агентів як соціальних акторів. Можна сказати, що підставова критика класичних теорій М. Вебера з боку соціального конструктивізму (Б. Латур, Т. Лукман, П. Бергер) чи медіафілософії (Л. Мамфорд, М. Сендбот, Р. Фітц, Н. Штер) якраз і ґрунтується на онтологізації зв'язків у межах соціальної структури як системи. Тому звернення М. Вебера до поняття цінності, за допомогою якого він фіксує узагальнений елемент соціальної системи – ідеальний тип, має подолати, на його думку, суперечливу багатоманітність емпіричної реальності та постати як теоретичний конструкт. Проблема в тому, що як теоретичний конструкт подібне поняття вже вказує на метамову опису соціальної реальності, що ще більше проблематизує універсальність соціального знання. Особистість, яка здійснює мотивовану дію, з необхідністю вкладає в неї певний смисл і сподівання на певний результат. Звідси соціальна дія, яка реалізується через цільовідповідність і цінність, і є соціальна дія в повному сенсі співвідносно поглядам М. Вебера. У його типології це цілераціональна соціальна дія і цінніснараціональна соціальна дія. Афективна соціальної дії і традиційна соціальна дія, які визначаються відповідно за критерієм актуального психоемоційного фону й афектів і звички, так само як і релігійна поведінка (яка не є публічною), масова (яка, за М. Вебером, Г. Лебоном, належить уже до психології натовпу) не є соціальною дією у повноті ознак поняття. Таким чином, філософ на перетині інтенції гуссерлівського проекту філософії як точної науки та дільтеєвської вимоги розуміння в науках про людину і суспільство пропонує акцентовано раціональний підхід до соціальної дії, за якого вона є мінімальним елементом соціальної структури, розглянутої динамічно як взаємодії елементів у складі цілого, складної відкритої системи, що постійно змінюється. Інша справа, що узгодження маніфестованих цілей і напрямів змін системи ніколи точно не співпадає з реальним її розвитком і станом. Йдеться, отже, про своєрідну спробу узгодження платонівського есенціалізму та семіотично-предметної традиції Аристотеля, тобто опису реальності як

логічно-формальної схеми, що лежить в основі картини світу, та багатоманітністю емпіричних життєвих форм і соціальних взаємодій. Зауважимо, що Веберова теорія соціальної дії є прямим продовженням раціоналізму доби Просвітництва, який тлумачив розум як універсальну цінність. М. Вебер писав: «... соціологія намагається виразити в теоретичних адекватних смислу поняттях і ірраціональні (містичні, пророчі, духовні, емоційні) явища. У всіх випадках, як раціональних, так і ірраціональних, вона відходить від дійсності та слугує пізнанню цієї дійсності, показуючи, що за певного ступеню наближення історичного явища до одного чи низки соціологічних понять воно може бути підведене під них. /.../ Зконструйовані соціологічні поняття ідеально-типові не лише в застосунку до зовнішніх подій, але й до явищ внутрішнього життя людей. «Передбачуваний сенс» реальної поведінки у переважній більшості випадків усвідомлюється неясно або взагалі не усвідомлюється. /.../ Про це слід пам'ятати під час дослідження реальності в історичній та соціологічній науці» (Вебер, 1998, с. 622–624). Учений, розуміючи умовність поняттєвого опису, апелює до поняття смислу, який може бути підданий розумінню будь-яким носієм розуму, що робить знання, сформульоване таким чином, універсальним. Але описана Баденською школою неокантіанства, В. Віндельбандом і Г. Ріккертом проблема розмежування номотетичного (генералізуючого) та ідеографічного (ідеалізуючого) методів у «науках про природу» і «науках про культуру» й досягнення відповідно «пояснення» та «розуміння» фіксує певну антитектичність «смислу» як опорного веберівського поняття: смисл як суб'єктивне переживання і смисл як вербально оформлене готове до трансляції знання не є тотожними. Власне критика теорії соціальної дії у ХХ ст., починаючи від символічного інтеракціонізму (Дж. Г. Мід, Е. Гоффман), феноменологічної соціології (А. Шюц, Н. Луман), етнометодології (Г. Гарфінкель), структурного функціоналізму (Т. Парсонс), структурної соціології (Е. Тириак'ян) у різних версіях пропонує вирішення проблеми співвідношення соціальної реальності та умовних структур (як-от веберівського ідеального типу) чи метаструктури, яка лежить в основі або знаходиться поза цією реальністю. Тому все ж видається дискусійним судження про те, що веберівська

апологія раціональності і піднесення ним ролі науки в соціальному житті має універсальний характер (Мартинюк, 2020).

На думку німецького дослідника Ф. Тенбрука, головне відкриття М. Вебера «полягало в тому, що раціоналізація, за всієї історичної крихкості, здійснювалась під тиском внутрішньої логіки, котра полягала в безупинному примусі до раціоналізації релігійних ідей. Тому процес раціоналізації у своєму ядрі є релігійно-історичним процесом розчаклування; єдність моментів та етапів одного впливає з іншого» (Tenbruck, 1999). Слід зазначити, що згадане «розчаклування» як позначення переходу від ірраціональних психоемоційних та афективних підстав індивідуальних і колективних цінностей, притаманних релігійній картині світу, до раціональних (насамперед на рівні формально-логічної стрункості та вербальної смислової чіткості) є процесом переходу «невидимого» у «видиме» (Л. Флюссер), базового для сучасної медіафілософії назагал та філософії фотографії зокрема. Вдаючись до метафори, можна сказати, що теоретичні побудови М. Вебера унаочнюють приховані й неочевидні соціальні зв'язки і за аналогією чимось близькі до «фотографії» соціального зі своєю власною унікальною оптикою, яка фіксує непомічене поглядом.

Принагідно зауважимо, що за сучасних умов бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій соціальна дія у контексті так званого мережевого ефекту (закон Р. Меткалфа у застосуванні до соціальних мереж) набуває форм, які виходять за межі емпіричного контролю та об'єктного дослідження і підлягають статистично-математичним, програмним методам дослідження, тобто стають ще більш далекими від сфери емпіричного досвіду та «польової» соціології, ніж за часів Вебера. Тому природно, що наразі підхід до соціальної дії, який експлікує її колективну природу, соціальність як комунікацію, коли соціальна взаємодія може визначатися як «процес взаємного впливу, який люди чинять один на одного під час соціальної взаємодії видається більш ефективним. Зазвичай це стосується особистих зустрічей, під час яких люди фізично присутні поряд протягом певного часу. Однак у сучасному суспільстві ми також можемо визначати соціальну взаємодію як технологічно опосередковану... /.../ З точки зору різних рівнів аналізу

в соціології – мікро, мезо, макро та глобального – соціальна взаємодія зазвичай відбувається на мікрорівні, на який впливають явища макрорівня» (Little, 2016).

Власне завдяки такій інтерпретації, яка передбачає не лише раціональні, але й ірраціональні фактори, можливе використання як інструментарію математики, теорії систем, так і концепцій філософії та релігійного знання, прикладом чого може бути теорія соціетальної зміни Е. Тириак'яна, яка апелює до символічних рядів етики, моралі й релігії.

Акціонізм А. Турена під соціальним суб'єктом розуміє насамперед соціальний рух, що ставить під сумнів не лише класичну теорію соціальної дії М. Вебера, а й взагалі автономність людини в межах соціальної структури, що загалом характерно, наприклад, для соціального конструктивізму.

Крім того, важливо зазначити, що сучасні інтерпретації соціальної дії зазнали певного впливу аналітичної традиції, в основі якої знаходиться семантичний трикутник Г. Фреге, який розмежовує знак, смисл і значення, і яка передбачає в акті комунікації, крім адресанта, ще й адресата. Тому в сучасній традиції соціальна дія зазвичай тлумачиться як взаємодія, яка має спільний комплекс «засобів-цілей», а також загальноприйнятую колективну рецепцію спільних намірів і цілей. «Спільна дія складається з: 1) ряду окремих дій; і 2) відношень між цими діями. ...конститутивні настанови, залучені до спільних дій, є індивідуальними настановами», тобто індивідуальна інтенціональність генерує інтенціональність колективну (Social Institutions. Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2019), що робить соціальну комунікацію як простір соціальної дії предметом вивчення семіотики.

Каузалістський підхід до соціальної дії (Д. Девідсон) тлумачить підстави дії як її причину, тобто зближують основу, мотив, причину й мету, за якого пояснення підстав соціальної дії є різновидом причинного пояснення. Протилежний підхід заперечує причинно-наслідкові зв'язки між діями та їх підставами і відповідно є антикаузалістським (McGuire, 2007).

В контексті теми нашого дослідження нас цікавить сама наявність опозиції між каузальною та інтенціональною моделями соціальної дії, яка свідчить про те, що з точки зору першої моделі будь-які соціальні знання можливі назагал, оскільки

можна провести зв'язок між підставами дії та її причиною на рівні мовного опису, а з точки зору другої (аналітична традиція, ідеї пізнього Л. Вітгенштайна) заперечується їхня можливість, позаяк ментальні структури свідомості і смислу не підлягають спостереженню й об'єктивному опису.

Маємо наголосити на комунікативному моменті соціальної дії, який, на нашу думку, є визначальним для всіх сучасних суперечок, пов'язаних з концепцією соціальної дії.

Сучасна українська дослідниця Ю. Сорока в цьому контексті взагалі зближує концепції соціального сприйняття та соціальної взаємодії, що звертає нас до діалогічної традиції у філософії ХХ ст. (Ф. Розенцвейг, М. Бубер, О. Розеншток-Хюссі) та філософемі Іншого: «Інший як партнер по взаємодії у соціокультурному просторі існує за допомогою соціоперцептивних категорій «свій», «чужий», «сторонній», «незнайомиць», «ворог», які складають соціокультурну номенклатуру Іншого. «Психологічне» та «соціокультурне» прочитування Іншого в соціальному сприйнятті вказують, окрім його комунікативної перспективи, на його когнітивні (чи пізнавальні) та нормативні значення» (Сорока, 2019).

Подібний підхід цілком вкладається в девідсонівську парадигму ментальної каузальності (*singular causality*), за якої мотиви є причинами дії соціального агента (Mele, 2009).

Цю позицію розділяє також Л. Яковлева у дослідженні соціальної дії в її зв'язку з легітимним соціальним порядком: «Мотиви, які призводять до певної орієнтації в поведінці індивіда, можуть бути різні, як і причини орієнтації на відповідний порядок» (Яковлева, 2019, с. 202), але те, що ці мотиви є причиною дії, мається на увазі за замовчуванням. Тобто сама проблема адекватності опису соціальної реальності, яка для Л. Вітгенштайна й аналітиків, була вихідною, не ставиться, що дозволяє визнати, що підхід Д. Девідсона «визначив стандарт для досліджень у царині теорії дії» (O'Connor, Sandis C. (eds.), 2010, с. 598).

Варто зазначити, що каузалістська парадигма, яка применшує значення актуального (тобто безпосередньо ситуативного, поточного) розуміння на користь пояснюючого, практично фіксує неможливість безпосередньої рецепції смислових зв'язків між

діями та взаємодіями в межах соціальної структури. Подібно до того, як неможливо побачити закон тяжіння, а лише результат його дії, показово неможливо зрозуміти соціальний вимір культури й цивілізації поза соціологічними схемами чи конструктами соціальної філософії.

Таким чином, феноменологічний підхід спричинює каузалістську парадигму стосовно соціальної дії, тобто традиція від А. Шюца через Д. Девідсона до, наприклад, Дж. Рекса чи П. Лазерсфельда з її вимогою трансцендування рефлексії спостережень щодо соціальної реальності на практиці формує уявлення, за яким соціальна реальність виникає лише в межах соціологічного чи філософського дискурсу, тобто специфічна оптика й концептуалізація наукового нарративу лише й уможливають смислогенерацію стосовно соціального.

Альтернативний підхід пропонує напрям, започаткований аналітичним філософом, вітгенштайніанцем П. Вінчем. У своїй класичній праці «Ідея соціальної науки та її відношення до філософії» («The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy», 1958), перевиданій у 1990 р., ренесанс ідей якої стали підставою нового розуміння співвідношення дійсності соціального смислу, соціальної дії та свідомості спостерігача. П. Вінч пропонує розділяти сферу емпіричного та сферу концептуального запитування, що, власне, означає, що соціальні науки не відкривають фактів і не «проявляють» чи «розчакловують» у веберівському сенсі соціальні структури, Соціальні дії, їх сенси, мотивацію та ціннісні підстави, але вони, концептуалізуючи смисл, який генерує свідомість спостерігача, демонструють смисл дій у їх взаємодіях насамперед на рівні «горизонтального» (зануреного в повсякденні мовні практики, поза апеляцією до глибинних структур мовної свідомості (Н. Хомський) чи то структур життєсвіту А. Шюца, чи функціональних структур Т. Парсонса) мовного опису.

Послідовники П. Вінча Ф. Гатчінсон, Р. Рід і В. Шеррок у книзі «Немає такої речі, як соціальна наука» («There is no such thing as social science», 2008) з підзаголовком «На захист Пітера Вінча» стверджують, що повернення до класичної, хоча і призабутої, точки зору, за якої саме людські взаємодії встановлюють сенс соціальної дії і цей процес має потоковий характер, об'єднує

соціальну дію та комунікативну дію, відбувається в просторі мовних практик, численних малих наративів і метанаративів. Наразі у XXI ст. відбувається повернення до пізньовітгенштайніанської («Філософські дослідження» (1953), «Блакитна» та «брунатна» книги» (1958), «Про достовірність» (1969)) версії смислогенерації в межах мовних практик як мовних ігор.

Не можна не погодитися із сучасним дослідником А. Мартинюком, який, розглядаючи концепцію комунікації як інтерсуб'єктивної взаємодії, зауважує, що перцепція, афекти, когніції, волевияви суб'єкта, когнітивного агента, актора, мовця тощо, припускає, що «ці паралельні ментальні структури/процеси, які перетікають один в одного і поєднують усвідомлюване з неусвідомлюваним... є акціональними, тобто орієнтованими на респонсивну дію (комунікативну і ширше – соціальну)» (Мартинюк, 2020, с. 41).

Зауважимо, що згадані процеси набувають знакового характеру завдяки семіотичному коду мови та невербальних комунікативних засобів, якими опосередковуються і завдяки яким і виникає розуміння. Йдеться, отже, про те, що соціологія та соціальна філософія не можуть просто механічно чи за аналогією запозичувати методологію та поняттєвий апарат з природничих наук, оскільки предмет вивчення соціальних наук є сам витвором індивідуальної і колективної уяви, а не природною реальністю. Згідно з методологічним принципом іронії доречним це було б назвати дією принципу антропності в соціальних науках.

Підсумовуючи, можемо висувати наступне.

Сучасні підходи до соціальної дії можуть бути умовно типологізовані на такі напрями, кожен з яких має власні парадигмальні риси: традиційний, який виходить з прийняття за замовчуванням веберівської концепції ідеального типу та раціоналізації емпіричного соціального досвіду; феноменологічний, який включає в себе каузальний підхід, етнометодологію; структуралістський, що поєднує символічний інтеракціонізм, структурну соціологію та структурний функціоналізм; конструктивістський, що включає різні версії соціального конструктивізму, та аналітичний, частково опертий на критику каузалістського підходу з боку пізньовітгенштайнової концепції мовних ігор і смислогенерації як слововжитку.

Усі ці підходи мають за мету вирішення підставового парадоксу веберівської теорії соціальної дії, який полягає в проблемі сумісності розуміння як потоку та розуміння як пояснення разом з вербальною формалізацією. Виклики сучасності вимагають від соціальних наук і гуманітаристики відходу від жорсткого функціонального структуралізму та фокусування уваги на взаємодіях мовних практик, які при цьому все ж не елімінували б людську свідомість і суб'єкта поза межі соціальних структур як акторів. Умовно можемо позначити цей процес новою легітимацією людського фактору в соціальних науках.

Також слід зазначити, що теорія соціальної дії тісно і нерозривно пов'язана з теорією комунікативної дії, отже з філософією мови та лінгвістичною філософією, а також з теорією політичної дії. На нашу думку, теорія соціальної дії уже у вихідній версії Вебера з необхідністю передбачає комунікативну ознаку, що у контекст поняття соціальності з необхідністю передбачає політичний аспект. Тому сучасна інтерпретація соціальної дії є інтердисциплінарною концепцією, в якій перетинаються дослідницькі інтенції як гуманітаристики, так і точних і природничих наук. Подальший розвиток трансформацій соціальної дії за умов стрімкої соціокультурної динаміки потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика ; пер. з нім. О. Погорілий. К. : Основи, 1998. 534 с.
2. Західна соціологія в 2-х частинах – <http://elbib.in.ua/zahidna-sotsiologiya-v-2-ch-chastina-1-pidruchnik-online.html>
3. Мартинюк А. П. Проблема смислотворення в комунікації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2020. Вип. 91. С. 27–42. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-04>
4. Сорока Ю. Соціальне сприйняття як соціальна дія. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи».* 2019. Вип. 993. С. 29–31. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/14049>
5. Яковлева А. «Розчаклування» легітимності : соціальна дія як передумова легітимного соціального порядку. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2019. Вип. 25. С. 198–204.
6. A Companion to the Philosophy of Action. O'Connor T. and Sandis C. (eds.). Oxford : Blackwell, 2010. 638 p.

7. Hutchinson P., Read R., Sharrock W. *There Is No Such Thing As A Social Science : In defence of Peter Winch*. Farnham: Ashgate, 2008. 147 p.
8. Little W. *Introduction to Sociology – 2nd Canadian Edition*. *BCcampus*. 2016. URL: <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/>
9. McGuire J. M. *Actions, Reasons, and Intentions : Overcoming Davidson’s Ontological Prejudice*. *Dialogue* XLVI. 2007. Pp. 459–479.
10. Mele A. *Causation, Action, and Free Will ; Beebe H., Hitchcock C., and Menzies N. (eds.). The Oxford Handbook of Causation*. Oxford, New York : Oxford University Press, 2009.
11. *Social Institutions*. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2019. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions>
12. Tenbruck F. *Das Werk Max Webers. Gesammelte Aufsätze zu Max Weber*, hg. von Harald Homann. Tübingen : Mohr Siebeck 1999. 267 p.

REFERENCES

1. Veber M. (1998). *Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka [Sociology. general historical analyzes. Policy]*. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
2. *Zakhidna sociologhiya v 2-kh chastynakh [Western sociology in 2 parts]* URL: <http://elbib.in.ua/zahidna-sotsiologiya-v-2-ch-chastina-1-pidruchnik-online.html> [In Ukrainian].
3. Martyniuk A. P. (2020). *Problema smyslotvorennya v komunikatsii. [The problem of creating meaning in communication]*. Kharkiv. *Visnyk Karazin’s KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya : Inozemna filologhiia. Metodyka vykladannya inozemnykh mov*. Vyp. 91. S. 27–42. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-04> [In Ukrainian].
4. Soroka Yu. (2019). *Sotsialne spryiniattia yak sotsialna diia. [Social perception as a social action]* *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya «Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva : metodologhiia, teoriia, metody»*. Vyp. 993. S. 29–31. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/14049> [In Ukrainian].
5. Yakovleva A. (2019). *«Rozchakluvannia» lehitymnosti : sotsialna diia yak peredumova lehitymnoho sotsialnoho poriadku. [Reincarnation of legitimacy: social action as a prerequisite for a legitimate social order]* *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politolog. studii*. Vyp. 25. S. 198–204. [In Ukrainian].
6. O’Connor T. and Sandis C. (eds.) (2010). *A Companion to the Philosophy of Action*. Oxford : Blackwell.
7. Hutchinson P., Read R., Sharrock W. (2008). *There Is No Such Thing As A Social Science : In defence of Peter Winch*. Farnham : Ashgate.
8. Little W. (2016). *Introduction to Sociology – 2nd Canadian Edition*. *BCcampus*. URL: <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/>
9. McGuire J. M. (2007). *Actions, Reasons, and Intentions : Overcoming Davidson’s Ontological Prejudice*. *Dialogue* XLVI. Pp. 459–479.

10. Mele A. (2009). Causation, Action, and Free Will ; Beebe H., Hitchcock C., and Menzies N. (eds.). *The Oxford Handbook of Causation*. Oxford, New York : Oxford University Press.

11. Social Institutions. Stanford Encyclopedia of Philosophy (2019). URL: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions>

12. Tenbruck F. (1999). Das Werk Max Webers. Gesammelte Aufsätze zu Max Weber, hg. von Harald Homann. [The work of Max Weber. Collected essays on Max Weber, ed. by Harald Homann] Tübingen : Mohr Siebeck. [in German].